

Nagyernyei Kelemen Lajos.

Transylvania magyar kultúrmunkásai közül a legönzettelebbet, a legszerényebbet, Kelemen Lajost nagy kitüntetés érte, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává megválasztotta s így azon férfiak társaságába jutott, kiknek neve a halhatatlanság dicsőségével tündöklök.

Az akadémiai tagság a legnagyobb kitüntetés, amit egy magyar tudós elérhet. Hányan nem törnek tervszerűen erre a dicsőségre és nem érhetik el soha nagy irodalmi munkássággal sem s íme, aki nem is gondol reá, annak anélkül, hogy egyetlen újját is kinyújtotta volna a megszerzéséért, egyszerűen a markába hull az akadémiai tagságról szóló diploma.

Mikor nevek magasba emelkednek, az emberek természetszerűleg keresik az alkotásokat. Hogy valaki ide juthasson, hogy valaki akadémiai tag lehessen, annak valami nagyot, valami rendkívülit kellett csinálnia, alkotnia. Ha azt keressük, hogy Kelemen Lajosban, mint történetíróban, mint tudósban mi az a rendkívüliség, ami kevés emberben van meg s ami őt élesen elkülöníti a mai átlagos emberi típustól, úgy találjuk, hogy az Isteni gondviselés Kelemen Lajost szellemi képességei mellett különös és kivételes önzetlenséggel áldotta meg s amint az alábbiakban látni fogjuk, ez tette őt igazán nagygyá.

Régi igazság, hogy mindenre születni kell. Kelemen Lajos a tanári pályára készült, bár igazi, vérbeli levéltáros volt. Már kis gyermek korában felmászik a szülői ház padlására, ahol sok régi iratot talál s ösztönösen kezdi azokat böngészni s azután így ment a tovább és tovább egész életén át és a szellem, a kultúra szeretete, tisztelete mellett minden csak másodrendűvé lett kutató természete előtt. Mikor a cluji egyetemen a tanári pályára beiratkozott, csakhamar megismerkedett a hozzá sokban hasonló, nemeslelkű Dr. Gergely Samu egyetemi tanárral, akinél csekély díjazásért okleveleket kezdett másolgatni, ami kettős haszonnal járt s mondhatjuk Gergely Samu volt az első

mestere, ő vezette be a diplomatikába. Ez a viszony köztük később bensőséggé vált s tartott a nagynevű történetíró haláláig.

Tanárai hamar felismerték Kelemen Lajos képességeit és jóakarattal biztatták, hogy tegye le a doktorátust, amit sokan a tudományos elindulás első lépésének tartottak, de ő sohasem kapott rajta s nem szerezte meg a tanárai által úgyszólván felkínált doktori címet, mert sehogy sem tudta előteremteni azt a 300 forintot, ami akkor szükséges volt egy doktori értkezés kinyomtatására.

Később Kelemen Lajos az egyetemi könyvtárnál kapott alkalmazást, majd pedig az unitáriusok ősi kollégiumában tanárkodott, honnan tanítványai szeretetét vitte magával, de azért magasba, messze néző gondolatnak mondhatjuk, mely őt igazi hivatásához, az egyetemi könyvtár és E. M. E. levéltárához visszavezette, ahol azután valóban missziót teljesítve, a kötelességtudás szélsősége hajtotta azóta a transylvániai magyar kultúra értékeinek feltárására és megmentésére. Megbecsülhetetlen kultúrmunkát végzett azzal, hogy Dr. Erdélyi Pál könyvtárigazgató megbízásából bejárja Transylvaniát s felkeresi a nevezetesebb családokat s mert jól ismerték a főúri körökben is, bizalommal voltak hozzá s ennek az eredménye az, hogy mintegy ötven transylvániai család adta be családi levéltárát megőrzésre vagy tulajdonjogi lag az E. M. E. levéltárába, ahol ma már a félmilliót meghaladja az összegyűjtött oklevelek száma. Kelemen Lajos ezt a rengeteg anyagot rendezte, csoportosította s most, midőn a korhatárt elérve nyugdíjazták, így adta át utódjának a levéltárat, ahol a tudományos kutatók most már gazdag történelmi anyaghoz juthatnak az ő kitartó munkássága által. És itt ismétellen ki kell emelnünk, hogy ezt a nagy munkát Kelemen Lajos csaknem egyedül végezte, mert olyan természetű volt a munkája, hogy arra nehezen kaphatott volna munkatársat.

Ilyen nagy hivatalos elfoglaltság s céltudatos levéltári rendezés mellett is talált időt arra, hogy irodalmi téren is munkálkodjék.

Kelemen Lajos szerkesztette: 1. „Újabb adattár a varghi-si Daniél család történetéhez“ című 426 l. kitevő oklevélgyűjteményt. 2. Életrajzot írt és sajtó alá rendezte: „Báró Bánffy Jánosné, Wesselényi Józefa bárónő emlékirata 1848—49-iki élményeiről“ című munkát. 3. Összeállította: „Az E. M. E. múltja és jelene“ című munkát. 4. Hermányi Diénes emlékirata, Cluj, 1925. 5. A cluji Bethlen bátya történetéhez. Cluj-on, 1905. 6. Cluj-i kalauz. 7. Teleki Mihály temetkezése. Irták: Kelemen Lajos stb. 8. Unitárius egyháztörténeti adatok. (1619—1966). A bevezetést írta Kelemen Lajos.

Ezekon kívül legalább is százra tehető azon tanulmányainak, cikkeinek száma, amelyek a különböző történelmi és szépirodalmi folyóiratokban és napilapokban megjelentek. A címertanban valósággal szaktekintély s Transylvania történetét jelenben senki sem ismeri úgy, mint ő, a családtörténeti adatokat pedig csak úgy rázza ki magából s alig van valamire való család és apróbb község Transylvániában, melyekre vonatkozóan ne tudna valamelyes adatot. Mint kiváló műregész szeretettel foglalkozott unitárius egyházi edényeink, kelyhek, úrvacsorai terüők stb. megmentésével s meghatározásával.

Kelemen Lajos igazi értékét azonban nem kiadott és látható, hanem láthatatlan munkássága adja meg. Mint levéltáros készséggel áll mindenkor bárkinek a rendelkezésére. Míg sok historikus közlés előtt hétféjű sárkány módjára őrzi azokat a történelmi adatokat, amelyekhez szerencse vagy véletlen útján jutott hozzá, addig ő történészeknek, heraldikával vagy geneológiával foglalkozóknak, sőt szépirodalmi íróknak is bőségesen ontja az anyagot és szívesen ad útbaigazítást, amiről azokból a köszönő sorokból szerzünk csak tudomást, amelyek a tudományos munkák, gyűjtemények előszavában vannak, de menynyi útbaigazító adatnyújtása maradt és marad megemlítés nélkül. Általában szólva Kelemen Lajos kutatásainak eredményét nem rejtegette véka alá, hanem valósággal felaprózta nagy tudását, hogy mindenkinek jusson belőle, aki valamely úton dolgozni akart. Visszafizethetetlen kincseket ajándékozott az embereknek, de sohasem magára, hanem mindig csak arra gondolt, csak azt tartotta önzetlenül a legfőbbnek, hogy maga a munka menjen, haladjon. Mi egyéb ez, mint a krisztusi szeretetnek a tudományok terén megtörtént valóráváltása. Szakadatlanul dolgozik s inkább másokért s feladatát nem az élet robotjának, hanem örömeinek tekintette, idegmerzsoló foglalkozása nem kényszer, hanem boldog lelkiállapot volt.

Mikor tíz évi lelkes tanítás után a tanárságtól megvált, az unitáriusoktól kellemes emlékein kívül kellemetlent is vitt magával, amit ő sohasem tudott elfelejteni, sőt a jelen eseményei miatt még fokozódott az rendkívül érzékeny lelkületében. Midőn egyházunk történetének legfrissebb fejezetét írták, illetőleg a régi szemléletet új világnézettel állították, mikor egyháztörténelmünk szinte szemünk láttára formálódott át s megmutatta igazi új ábrázatát, őt is megérintette a historiai tényeknek korrigálásra áhító szele. A mostani idők, ha ugyan el nem morzsolják, legalább is könnyen elfelejtik a mult értékeit s a jelen érvényesülési akaratát juttatják diadalra. Akik hitük szerint, maguk

csinálják a történelmet, észre sem veszik a passzív történetírókat, miután a pillanatnyi sikereket csak az aktív emberek jelentik nekik. Vajon véletlen-e az, hogy ugyanilyen mellőztetési és sérelmi érzete volt annak idején az unitáriusokkal szemben egy Brassai Sámuelnek vagy egy Jakab Eleknek, mint Kelemen Lajosnak van, vagy csak azt igazolják, hogy hasonló körülmények között az emberek minden korokban egyformák voltak és a súlyos egyéniségekkel szemben a súlytalanító főrekvések minden időben megjelentek? Inkább a gyors cselekvésből folyó meggondolatlanság, mint szándékosság idézte elő azt a mellőzési szándékot, amely az ő érzékeny lelkén, mint tövis-szúrás jelent meg. Az nem lehet vigasz Kelemen Lajos számára, hogy másokkal is megtették ugyanazt, amit vele s legfőlegbe belenyugodhatik abba, hogy sokszor azok sebeznek meg, kik szívünkhöz a legközelebb állanak s akikkel szemben legjobbak voltunk. Másfelől pedig az is megállapítható, hogy az egyház vezetősége minden kitüntetéssel elhalmozta, állandóan tagja a legfőbb kormányzói testületnek, az Egyházi Képviselő Tanácsnak, a mindent irányító elnöki tanácsnak, ha pedig kényes erkölcsi kérdés megoldásáról volt szó, tiszta erkölcsi elveiért mindig őt állították előtérbe s véleménye ilyenkor döntő befolyású volt, mert ő az érdek háttérbe szorításával mindig az igazságra főrekedett. Mi unitáriusok nagyon szegények vagyunk, de az említeteken kívül hitünk szerint mégis adunk valamit Kelemen Lajosnak azzal, hogy büszkéek vagyunk reá és hálásak mindörökre. Szeretjük, önzetlenségéért csodáljuk és vezérünknek valljuk. Különben szakértelmet és személyi szempontokat is tekintetbevéve Kelemen Lajosnak megvolt a vezérségre a joga az unitárius körökön kívül is, de ő mindig a nagy emberek szerénységével a dolgozó köz-katonák szerepét töltötte be, s erkölcsi súlyánál fogva legfőlegbe a kontárokkal, a feltörökkel és érdemtelenekkel szemben emelte fel szavát. Akik jobban ismerték gyakran feltörő zúgolódásait is megszokták s nemcsak zokon nem vették, de olykor epébe mártott megjegyzéseit szükségesnek s valósággal tisztítóútnak találták, mert ha nála ilyenkor a tények szigorú mérlegelésébe bele is vegyült az érzelem hatása, azért Kelemen Lajos egy melegszívű ideális lélek, sőt ennél több a transylvániai magyar kultúrának egyik erős fáklyahordozója, akit mindig olt-hatatlan szellemi és erkölcsi izgalom tartott fogva és ha visszatekin-tünk munkásságára, azt látjuk, hogy valósággal küldetészerű hivatást teljesített s ennek magasztos tüzeiben ég el, ahova lelki és szellemi erejét vitte áldozni. Egyebekben sorsa a mostoha magyar sors, kis

jövedelemmel, de nagy lélekkel küzdött a becsületes szegénységgel s aki szellemiekben Dárius módjára szórta a kincseket, anyagiakban egy életen át még annyit sem gyűjthetett, hogy a nyugdíja kiutalásáig eltelt hónapokat megtakarított filléreiből, gond nélkül élhette volna át. Mindig, minden segítséget önérzetesen visszautasított s minden kifünetést elhárított magától. Mikor akadémiai tagságáért üdvözöltük, szerénysége miatt úgy viselkedett, mintha szégyelné magát s lehet, hogy e sorokért, mert akarata ellenére írtam, reám is megharagszik, de kívánjuk, hogy igazságos lelkével még sokáig zúgolódjék s még hosszú éveken át maradjon a szellem birodalmának kalauza, irányítója.

P. Szentmártoni Kálmán.

Blandrata György.

— Halálának 350-ik évfordulójára. —

A XVI. századnak egyik érdekesebb alakja. Kanyaró Ferenc jeles tanárunk és történetírónk szerint: „Négy ország volt hazája; hat uralkodónak kegyével dicsekedett. Holta napjáig kifünetésekben részesítették; mégis feledés kísérte sirjába, melyet finom izléssel ő maga választott ki a fejedelmi főváros, Alba-Iulia közelében.

1515-ben született a Piemonti Saluzzóban, Olaszországban, nemes családból. Orvosi tanulmányait Paviában fejezte be. Kiváló orvosi író lett; bizonyosnak kell vegyük, hogy mint gyakorló-orvos is kiváló volt, mert nem nyerhette volna meg annyi fejedelmi udvarnak a bizalmát. Az udvari élet kifejlesztette benne diplomáciai tehetségét; orvosi és diplomáciai elsőrendű képességei a fejedelmi udvarban nélkülözhetlenné tették.

Előmenetelét az a körülmény segítette elő, hogy Sforza Bona olasz származású lengyel királynő udvarában orvos lett. 1551-ben visszatért Paviába, ahol orvosi gyakorlatot folytatott. Később Felső-Olaszországban találkozott Renatoval, egy híres szentháromságellenes tudóssal. Vele gyakori eszmecsere-t folytatott s valószínű, hogy ez időtől kezdve lett meggyőződéses híve a háromságellenes irányzatnak. A humanizmus eszméi bizonyosan már korábban is áthatották lelkét, de úgy látszik, ettől az időtől kezdve a vallásjavítás kérdését is élete egyik feladatává tette.

A katolikus hitnyomozószerk gyanusnak találta Blandrata működését s üldözőbe vette. Blandrata Genfbe menekült, hol az olasz